

Оригінали і фотокопії графічних портретів сучасників Таїсії Жаспар також відклались у фондах № 358 мистецтвознавця Івана Врони (ф. 358, оп. 1, од. зб. 733) та № 700 «Твори образотворчого мистецтва з художніх виставок України» (ф. 700, оп. 1, од. зб. 159–162).

Отже, архівні документи Таїсії Жаспар з фондів ЦДАМЛМ України та її твори є цінним та достовірним джерелом інформації для дослідників (істориків, культурологів, етнографів, журналістів, мистецтвознавців) про історію, природу і культуру Китаю 1930–1940-х років, про життя української діаспори у Шанхаї, а також про деякі аспекти українсько-китайських культурних взаємообмінів.

УДК 821.581 Шекера

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-284-8-17>

Смольницька О. О.

ORCID: 0000-0001-9864-1727

кандидат філософських наук, член ІСОМ,

провідний науковий співробітник

Київський літературно-меморіальний музей Максима Рильського

м. Київ, Україна

СИМВОЛ ДРАКОНА В ПЕРЕКЛАДЕНІЙ ЯРОСЛАВОЮ ШЕКЕРОЮ КИТАЙСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ ВІД НАЙДАВНІШОЇ ДО ІІІ СТОЛІТТЯ Н.Е.: ОРИГІНАЛИ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

Ключові слова: символ, архетип, дракон, китайська література, переклад.

Дракон (лун, 龍 [10]) – це один із найважливіших персонажів і символів китайської міфології та культури взагалі, він часто згадується в різних контекстах і в художніх творах, і у філософських трактатах. Імовірно, що саме китайський дракон найбільше асоціюється в європейській рецепції з культурою Піднебесної. З огляду на це цікаво дослідити ключові риси згаданого образу-символу чи архетипового символу в дискурсі та перекладах української китаїстики Ярослави Шекери (1982–2019) (деякі публікації про неї: [1-6]). Відповідно, **мета** – проаналізувати символ дракона у вибраних віршах і трактатах від найдавнішої китайської літератури до ІІІ ст.н.е. (як визначила Я. Шекера у своїй хрестоматії [7]). Пропонується звзити корпус літератури в цьому дослідженні з огляду на те, що дракон – дуже багатий на смисли архетиповий символ. **Завдання:** простудіювати

символ дракона як міфологічний, інтроверсійний (ознаку творчого натхнення) тощо, у тому числі в його еволюції. Цитати з поетичних творів наводяться в перекладах Я. Шекери. Роботу здійснено в річці діяльності Київського літературно-меморіального музею Максима Рильського(КЛММР), у тому числі заходів, присвячених цій китаїстці, особисто знаній авторці пропонованого дослідження [6].

Перш ніж досліджувати, яким постає цей символ у перекладах і наукових розвідках Я. Шекери, слід визначитися, якого саме дракона варто проаналізувати. Бо в китайській міфології є Цар-Дракон чи Божество-Дракон (тобто його можна назвати верховним), а також різні менші дракони (які можуть прислужувати духу чи царю-дракону), не кажучи про драконоподібних чи змієподібних істот [10]. Із текстів стає зрозуміло, що китайська рецепція дракона часто відрізняється від європейської. Є рогаті дракони, є й безрогі, водяні, земні, летючі тощо [10], а також «іконографія» китайського дракона супроводжується перлиною, за якою ганяється це створіння, а супутник – китайський фенікс [10]. Є «гібридні» міфологічні створіння, які мають і драконові риси. Наприклад, це позитивний і дуже цікавий «одноріг» Цілінь. Його зовнішність: «Зображається як кінь чи олень, покритий лускою, що має голову дракона з одним чи кількома рогами. Його іноді включають замість тигра в перелік чотирьох шляхетних китайських тварин поряд з драконом, феніксом і черепахою» [9].

Загальновідомо, що дракон у Китаї означає імператорську владу. У зв'язку з цим він згадується у віршах – як-от у стародавній китайській поезії, цикл «Із гімнів Шан», вірш «Ластівка»: «Ген десять колісниць, з драконом має прапор» (примітка китаїстки: «Йдеться про стяг із вишитим золотим драконом – символ імператорської влади» [7, с. 49]).

Дракон – *атрибут творення Всесвіту*, це архетип, який з'являється зі сфери *несвідомого*. Це помітно в даосизмі. Наприклад, у трактаті «Хуайнань-цзи», I розділ «Про первинне *дао*», сказано: «Підіймаються дракони» [7, с. 160].

Дракон сусідує і з *постаттю поета*, його *натхненням*. Найперший китайський поет *Цюй Юань* (屈原, 339-278 до н.е.) [7, с. 111] писав про політ душі («Скорбота вигнанця»): «Уклякаю, землі виливаю печалі стражденно; / Я натхнення отримав – душа моя чиста і чесна. / Нехай коником – з яшми дракон, колісницею – фенікс, / Я на бистрому вітрі піщаним у небо мандрую!» [7, с. 121], і далі: «У Сяньчи дам водиці нефритовому я дракону» [7, с. 121]. Яшмовий і нефритовий дракони – додаткові образи завдяки обраним поетом сакральним епітетам. Але дракон тут наявний і як *імплікатура*, бо вище сказано: «Батога геть жорсткого відкласти Сіхе я попрошу...» [7, с. 121]. За приміткою: «Сіхе (羲和) – за легендою, мати десяти сонць, що по черзі виходили на небо.

Сіхе ж у деяких легендах фігурує і як візниця сонця, що поганяє шістьма драконами» [7, с. 121]. У вірші не згадано дракона, але читачі, знаючи міф про Сіхе, здогадувалися, що її батіг поганяє саме цих істот. Отже, у цьому випадку дракон – це небесна тварина. В аналізі цього міфу – докладніше в іншому джерелі: «Правити шестіркою драконів – образ, що походить від солярного міфу, згідно з яким сонце здійснює свій денний шлях у колісниці, запряженій шістьма драконами *чи* (蚩)» [8, с. 10]. Отже, дракон – *супутник Сонця*. Дракони Чи – безрогі [10]. В іншому творі – «Судженнях відлюдника» Вана Фу, цитуються слова Конфуція: «Осідлати шестірку драконів і небом управляти!» [7, с. 180] (пояснюється, що мова й тут іде про Сіхе [7, с. 180]).

Далі поет каже про свою духовну мандрівку: «Водянії дракони моста побудують хай разом» [7, с. 126]. Тут дракони знову – водяні божества. Але у вірші «Володар хмар» (II, із «Дев'яти пісень»): описано саме *небесного* дракона: «Де ж це той дух спочива хмаровий? Мешкає у голубім та й палаці; / З Сонцем і Місяцем разом у небі всюди та й світло ясне розливає. / Він в колісниці правує драконом, плащ зодягнув та й розшитий барвисто...» [7, с. 128]. Оригінальний міфологічний вірш «Хебо» (VIII), де в ліричного героя з'являється партнерка – творча співрозмовниця, їхні супутники, зокрема, водяні дракони: «Ми мандруємо разом з тобою та й на світлій стрімкій Хуанхе... / .../ Сидимо ми на возі – як в човні, та й покритий він лотоса листям, / Два дракони запряжені в нього, плавно мчать та й безрогі дракони» [7, с. 129]. Героїв – пара, так само – пара драконів. Вони безрогі, тобто не можуть зашкодити людям, а також це особливий підвид дракона. Про заголовного героя вірша сказано: «За легендами, Хебо – дух ріки Хуанхе (河伯 річковий дядько), який прославляється у вірші; це пісня-діалог, яку виконують жрець, одягнений самим Хебо, та жриця, що “грає” його кохану. Щодо ролі жінки в цій пісні, думки дослідників розійшлися. Одні вважають, що жінка – то дух річки Ло (вона протікає в пров. Хенань і впадає в Хуанхе); вірш оспівує кохання двох духів. На думку інших духи в пісні зумисне граються, і врешті Хебо одружується з жінкою» [7, с. 129]. Отже, вода – це стихія, яка забирає до себе, шлюб із божеством означає смерть як офіру в цьому світі та воскресення в потойбіччі, а дракони – виразники архетипів. На мою думку, цей вірш яскраво виражає сприйняття китайського мистецтва Еросу і Танатосу. Описаний підводний світ – так само міфологічний, це багатство загробного життя: «А покій твій з луски прудких рибок, та й з дракона – палац покриває» [7, с. 129] (виникають асоціації з русалчиним царством, а сам Хебо схожий на водяника).

Інший автор, *Сун Юй*, відомий «Дев'ятьма міркуваннями», де сказано про естетичність ритуалу (ода «Гори високі Тан»): «Коли той, хто

здійснює жертву, виконає служіння і всі до кінця слова й молитви докаже, тоді лише ван, зійшовши на свою прикрашену яшмою колісницю (він четвіркою в неї запряже і драконів), з китицями на тіарі і з пір'ям, увіткнутих у бунчуки, які майстерно підібрані до знамен, звелить заграти на струнах» [7, с. 148]. Тут естетичне – атрибут сакрального, і один із символів – дракон. Про святу фею в однойменній оді сказано: «Стала граційною, мов спритний дракон, який ширяє високо, осідлавши хмару» [7, с. 150]. Тобто дракон тут означає чесноти, у тому числі естетичні. Цікаво, що цей маскулінний символ тут і фемінінний.

Отже, у стародавній літературній традиції Китаю дракон – водяний символ, універсальний і локальний (божество річок, дощу та ін.). Автори часто не називають імен цих драконів (вище наведено міфологічну класифікацію), проте реципієнти розуміли, про який саме «підвид» ідеться. Неназивання різновиду дракона було пов'язано і з магічними практиками, евфемізмами, страхом розгнівити божество зайвим згадуванням. Проте з наведених текстів від найдавнішої доби до III ст. помітно, що найбільше згадуються водяні та небесні дракони. Обидва – атрибути божеств. Китайський дракон тут пов'язаний із владою, в інших контекстах – з поетичним натхненням, символом свободи, а також виражає сферу несвідомого. (Політ душі, творча свобода – мотив, наявний і у віршах Я. Шекери). В одному контексті це маскулінний, в іншому – фемінінний персонаж (краса, спритність і грація феї порівнюються з драконом). Майстерні приклади Я. Шекери наближають українського читача до розуміння специфіки китайської літератури, зберігаючи форму та водночас надаючи доступність текстів. Китаїстка була дуже уважною до джерел. Одночасно можна казати про її авторський дискурс багатьох питань – у тому числі розробки символу дракона. Робота має перспективу продовження з огляду на багатий матеріал.

Література:

1. Смольницька О. О. Відгомони класичної китайської поезії та філософії чань-буддизму у ліриці української китаїстки Ярослави Шекери: суголосність із перекладами. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Кримськотатарська філологія: мова та література. Тюркологія та сходознавство*. 2020. Т. 31(70). № 1. С. 42–51.

2. Смольницька О. О. Китайські мотиви у поезії та образотворчій діяльності Віри Вовк і Ярослави Шекери: архетипне дно та символи. *Китайська цивілізація: традиції та сучасність : матеріали*

XIV міжнародної наукової конференції, 5 листопада 2020 р. Київ : Вид. дім «Гельветика», 2020. С. 111–116.

3. Смольницька О. Мандала у творчості Ярослави Шекери: синтезування архетипів. *Китаєзнавчі дослідження*. 2021. № 1. С. 242–260.

4. Смольницька О. О. Місяць як архетиповий символ у китайській художній літературі від найдавнішої доби до Середньовіччя (дискурс Ярослави Шекери). *Китаєзнавчі дослідження*. – *Інститут сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України, ГО «Українська асоціація китаїстів», ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»*. 2022. №1. К. : Вид. дім «Гельветика», 2022. С. 67–82. URL: <https://chinese-studies.com.ua/index.php/journal/article/view/199/186>

5. Смольницька О. О. Образ-символ хризантеми в перекладацькому і дослідницькому дискурсі української китаїстки Ярослави Шекери: компаративний та архетипний аналіз. *Питання Сходознавства в Україні. Тези доповідей VI Всеукраїнської дистанційної науково-методичної конференції з міжнародною участю 25 травня 2022 р.* Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. Факультет іноземних мов. Харків – 2022. С. 99–101. URL: https://drive.google.com/drive/folders/16UqoU-6WXrsGQM11riHawADSUV_pmr2?usp=sharing (дата розміщення: 26.05.2022).

6. Смольницька О. Ярослава Шекера: журавлі безсмертя. URL: <https://www.facebook.com/mavkasnail/posts/2477760542491820> (дата розміщення: 29.10.2019).

7. Хрестоматія китайської літератури (від найдавніших часів до III ст. н.е.) / Упоряд. Н. В. Коломієць, Я. В. Шекера. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2008. 256 с.

8. Хрестоматія китайської літератури (III – VI ст.) / упорядник Я. В. Шекера. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2010. 194 с.

9. Цзілінь. *Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. Вікіпедія*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Цзілінь> (дата останнього звернення: 30.08.2019).

10. Chinese mythology. *From Wikipedia, the free encyclopedia. Wikipedia*. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Chinese_mythology (accessed: 25.09.2022).